

Envera Bičo

Suprostavljavanje internetskoj prodaji opojnih droga u Bosni i Hercegovini

Countering internet sale of narcotics in Bosnia and Herzegovina

Sažetak

Neovlašteni promet opojnim drogama predstavlja krivično djelo koje predstavlja širok dijapazon inkriminiranih radnji. Neovlašteni promet opojnim drogama međunarodnom nivou predstavlja jednu od najzastupljenijih aktivnosti organizovanog kriminala. Samo istraživanje obuhvata elaboraciju teorijsko-empirijskih postulata koji se odnose na same karakteristike neovlaštene trgovine opojnim drogama putem Interneta i modalitete suprotstavljavanja pomenutim oblicima kriminaliteta na području Evropske unije. Osim toga, u toku istraživanja radilo se na definisanju osnovnih pojmova koji se odnose na internetsku prodaju opojne droge kao i sami oblici izvršenja ovog krivičnog djela, te načini suprotstavljavanja ovom vidu organizovanog kriminala. Generalni cilj rada odnosno ovog istraživanja jeste da se predstave karakteristike suprostavljavanja internetskoj prodaji opojnih droga u Bosni i Hercegovini kroz prizmu kriminalističke prakse Državne agencije za istrage i zaštitu Bosne i Hercegovine, te da se podaci do kojih se dođe uporede sa postojećom kriminalističkom praksom pojedinih država Evropske unije. Također, cilj ovog rada jeste i proširivanje postojećih naučnih spoznaja o suprostavljavanju internetskoj prodaji opojnih droga, te navođenje konkretnih prijedloga za unapređenje kriminalističke prakse u Bosni i Hercegovini, što će ujedno predstavljati i društveni doprinos ovog rada. Rezultati istraživanja pokazuju da ova vrsta krivičnog djela, odnosno neovlašteni promet opojnim drogama putem Interneta nije zastupljen na području Bosne i Hercegovine. Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA) ističe da ne postoji ni jedno krivično djelo ove vrste, a da se desilo u Bosni i Hercegovini, već da isključivo postoje samo određene operativne informacije, te da nisu

provedene nikakve kriminalističke istrage koje se odnose na ovaj tip organizovanog kriminala.

Gljučne riječi:

Neovlašten promet opojnim drogama, kompjuterski kriminalitet, deep web, dark web, TOR, bitcoins.

Abstract

Illicit Trafficking in Narcotic Drugs is a criminal offense that represents a wide range of incriminated actions. The criminal offense of Illicit Trafficking in Narcotic Drugs is made by any person who makes unauthorized international sale or transfer, or offers for sale or for sale, buys, holds, transports or transfers, or mediates in international sales or purchases, sends, supplies, imports, exports or otherwise. It makes unauthorized use of international substances or preparations that have been proclaimed narcotic drugs by regulation. Unauthorized trafficking in narcotic drugs at international level represents one of the most prominent activities of organized crime. Illicit trafficking of drugs through the Internet takes place mainly in the part of the Internet space, which is called the Deep Web. The very concept of Deep Web includes everything that Google and other internet search engines do not crawl. Based on this, the Deep web represents an online content that can only be accessed with a certain form of authentication. In addition to the Deep Web site, in the context of computer criminality, the term Dark Web also appears. The dark web is a small amount of content on the Deep Web that serves to promote or distribute illegal activities.

Keywords:

Illicit Trafficking in Narcotic Drugs, Computer Crime, deep web, dark web, TOR, bitcoins.

1. UVOD

Zloupotreba opojnih droga predstavlja socio-medicinski problem koji uključuje negativne posljedice kako za pojedinca i porodicu, tako i za društvenu zajednicu u cjelini. S tim u vezi, može se reći da je u uvjetima savremenog društvenog i tehnološkog razvoja, na ilegalnom narko tržištu evidentna velika potražnja za opojnim drogama, usljed čega dolazi do ekspanzije različitih oblika neovlaštene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga. Problem konzumiranja opojnih droga, koji je usko vezan za problem stavljanja u promet opojnih droga, u značajnoj mjeri ugrožava zdravlje unutar društvenih zajednica i stoga primarno zahtijeva adekvatnu reakciju organa formalne socijalne kontrole, kako u preventivnom, tako i u represivnom smislu. U okviru pomenutih oblika društvenog reagovanja na državnom, ali i međunarodnom nivou, posebna pažnja je posvećena organiziranim oblicima trgovine opojnim drogama, prvenstveno iz razloga štoje uzročno-posljedična veza između problema ovisnosti o opojnim drogama i organiziranih oblika proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga najizraženija.

Neovlašteni promet opojnim drogama na međunarodnom nivou predstavlja jednu od najzastupljenijih aktivnosti organizovanog kriminala. Osim toga, jedna od bitnih značajki ove kriminalne aktivnosti jeste lukrativan karakter što podrazumijeva ostvarivanje enormnog protivpravnog profita i stjecanje protivpravne imovinske koristi. Prethodno navedeno predstavlja i osnovni cilj neovlaštenog prometa opojnim drogama na međunarodnom nivou (Milivojević, 2009). Tajnost je jedna od glavnih značajki spomenutih organizacija, što neposredno utječe na karakter unutarnje strukture. Dobra organizovanost (subordinacija, nepisana pravila, podjela rada...) očituje se u svim oblicima manipulacije opojnom drogom (proizvodnji, pakiranju, označavanju, krijumčarenju, preprodaji, kao i kod stavljanja ilegalno stečenog novca u legalne finansijske poslove). Kada se govori o neovlaštenom prometu opojnim drogama međunarodnog karaktera, potrebno je izdvojiti činjenicu da su se vremenom iskristalizirale države porijekla određenih vrsta opojnih droga, kao i najčešće korištene rute krijumčarenja istih u određene države koje se smatraju krajnjim odredištem. U tom smislu, zbog vlastitog geografskog položaja, Bosna i Hercegovina se nalazi na tzv. *Balkanskoj rut*i krijumčarenja opojnih droga. Stoga su prilikom kreiranja brojnih međunarodnih politika i politika Evropske unije (EU) usmjerenih

na suprotstavljanje neovlaštene trgovine opojnim drogama, u obzir uzeti dinamika, promjenljivost i polimorfnost ilegalnog narko tržišta.

2. POJAM I POJAVNI OBLICI NEOVLAŠTENOG PROMETA OPOJNIM DROGAMA

Krivično djelo neovlašten promet opojnim drogama predstavlja određene oblike prometa opojnom drogom, koji imaju međunarodni karakter te su krivično kažnjivi (EMCDDA, 2014 BiH). Osnovni oblik ovog krivičnog djela može se učiniti sa trinaest alternativno određenih radnji izvršenja, s tim da je trinaesta radnja data u obliku tzv. generalne klauzule, tj. određenjem da se djelo, osim izričito navedenim radnjama izvršenja može učiniti i na bilo koji drugi način koji predstavlja neovlašteno stavljanje u promet supstance ili preparata koji su propisom proglašeni opojnim drogama (Rajić i Filipović, 2005). Međutim, kada je u pitanju definicija pojma krivičnog djela *Neovlašteni promet opojnim drogama*, evidentno je da u okviru konsultovane naučne i stručne literature ne postoji jedinstvena definicija, stoga će za potrebe ovog rada biti navedena radna definicija pomenutog pojma koja referira na odredbe Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine. Pa prema tome pojam *Neovlašten promet opojnim drogama* odnosi se na to da ovu vrstu krivičnog djela čini onaj ko neovlašteno vrši međunarodnu prodaju ili prijenos ili nudi na prodaju ili radi prodaje kupuje, drži, prevozi ili prenosi, ili posreduje u međunarodnoj prodaji ili kupovini, šalje, isporučuje, uvozi, izvozi ili na neki drugi način neovlašteno stavlja u međunarodni promet supstance ili preparate koji su propisom proglašeni opojnim drogama (Krivični zakon Bosne i Hercegovine, 2015).

U širokom spektru problema koji se pojavljuju vezano uz sociopatološku pojavu zloupotreba opojnih droga, jedan od najvažnijih je kriminal u vezi sa zloupotrebom opojnih droga, u različitim pratećim oblicima primarni, sekundarni i tercijarni, koje treba kriminalistički prepoznavati. Svi ti oblici imaju dijalektičnost, međusobnu povezanost, komplementarnost, kako u počinjenju, karakteristikama počinitelja tako i štetnim posljedicama po društvo u cjelini. Kada kriminalistički posmatramo kriminal u vezi sa zluporabom opojnih droga, narkokriminal ili kriminalitet opojnih droga, bilo kako ga definirali i pojmovno nazvali, veliko je i kompleksno područje, pa sukladno i tome ne bi se mogao precizno razdvojiti, zato kada se analizira, razumijeva i istražuje

jedan od oblika, treba imati u vidu njegovu komplementarnost u odnosu na ostale (Klarić, 2008).

Moglo bi se reći da danas u odnosu na zloupotrebu opojnih droga dominiraju tri prateća oblika, primarni, sekundarni i tercijalni. Samim tim, primarni kriminalitet odnosi se na krivična djela povezana s proizvodnjom, fabrikacijom, preradom, kupnjom, prodajom, izvozom i distribucijom opojne droge. Sekundarni kriminalitet odnosi se na krivična djela počinjena pod djelovanjem droga ili u tijeku apstinencijske krize radi nabavke opojne droge ili sredstava za kupovinu opojne droge. *Tercijalni kriminalitet je društveno najopasniji.* Upravo ovaj tercijalni kriminalitet ukazuje na to da je razvoj tehnologije utjecao na pojavu trendova online trgovine opojnim drogama. To je kriminalitet vezan za međunarodne kriminalne organizacije koje se bave proizvodnjom, trgovinom i krijumčarenjem opojne droge. Radi se organizatorima ilegalne trgovine opojnom drogom. Kada govorimo o primarnom kriminalitetu koji se veže uz zloupotrebu opojnih droga, podrazumijevaju se dva ključna oblika kriminalnih radnji i to neovlaštena proizvodnja i stavljanje u promet. Neovlaštena proizvodnja podrazumijeva poljoprivrednu proizvodnju u smislu sadnje biljaka i slično, ali i proizvodnju sintetičkih droga, ilegalne laboratorije uz upotrebu prekursora, otapala, reagensa i drugih hemijskih tvari potrebnih kao osnova u hemijskim procesima proizvodnje. Stavljanje u promet opojne droge, raščlanjeno je i inkriminirano sa lakšim i kvalificiranim oblicima krivičnih djela protiv vrijednosti koji su zaštićeni međunarodnim pravom. Sekundarni kriminal odnosi se prije svega na krijumčarenje koje kao pojam podrazumijeva ilegalno prenošenje i unošenje u carinsko područje jedne države, preko državne granice, dok u širem smislu to krijumčarenje može se događati i unutar samog teritorija države, i kao može biti dio sekundarnog kriminaliteta u vezi sa zloupotrebom opojnih droga. Također imamo i tercijalni kriminalitet koji je usko povezan sa primarnim kriminalitetom u vezi sa zloupotrebom opojnim drogama. Kao akteri tercijalnog kriminaliteta u vezi sa zloupotrebom droga pojavljuju se pojedinci, skupine i organizacije. Ovo njihovo djelovanje svodi se isključivo na ostvarivanje imovinske koristi od proizvodnje, krijumčarenja i ilegalne trgovine. Kriminalistički važno jeste sam stepen organizovanosti i stavljanja u promet opojne droge. Upravo ovaj stepen organizovanosti doveo je do toga da razvoj tehnologije utiče na pojavu online trgovine opojnim drogama, te je prodaja opojne droge na „ulici“ prebacila se u virtualni svijet. Također, imamo i sofisticiraniji oblik transnacionalnog organizovanog zločina, gdje se uz kriminal

posebno uz krivična djela kao što su zloupotreba opojnih droga, teorizam, trgovina oružjem i slično, pojavljuje neminovno i korupcija, pranje novca, zloupotreba ovlasti i slično (Klarić, 2008).

3. KARAKTERISTIKE NEOVLAŠTENOG PROMETA OPOJNIM DROGAMA

Zloupotreba opojnih droga svjetska je pojava i jedan on najvećih problema savremenog društva. Raširenost konzumiranja, a time i proizvodnje te stavljanja u promet opojnih droga, s obzirom na stupanj ugrožavanja zdravlja ljudi i posljedica na zajednicu u cjelini, iziskuje, uz medicinske mjere te očiglednu potrebu široke edukacije, te poduzimanje preventivnih i represivnih mjera, od kojih su najstrože usmjerene prema suzbijanju organiziranog kriminala koji nadzire međunarodne tokove prometa opojnim drogama. Da bi se lakše primjenile kao preventivne tako i represivne mjere veoma je bitno fokusirati se na same karakteristike neovlaštenog prometa opojnim drogama. Neovlaštena trgovina opojnim drogama prvenstveno predstavlja konzenzualno krivično djelo (e. *victimless crime*), to jeste kao djelo koje je okarakterizirano kao krivično djelo bez žrtve. Osnovna karakteristika ovih krivičnih djela jeste njihova prikriivenost ispoljavanja. Također i odsustvo neposrednih svjedoka – žrtve ili oštećenog, informacija o samom mjestu zločina (lt. *facie loci*, en. *crime scene*) i materijalnih tragova na njemu, uz zakon ćutanja koji vlada u miljeu organizovanog kriminaliteta (Tripalo, 2013).

Kao osnovne karakteristike vezane za neovlašteni promet opojnim drogama mogu se istaći sama dinamika, organizovanost i kompleksnost prilikom počinjenja ove vrste krivičnog djela. Svaki oblik neovlaštene trgovine opojnim drogama, posebno organizovani oblici, odvijaju po principu ponude i potražnje koji je prisutan i na legalnim tržištima. (Rajić i Filipović, 2005).

Jedna od karakteristika neovlaštenog prometa opojnim drogama jeste i sam lukrativan karakter koji podrazumijeva ostvarivanje enormnog protivpravnog profita i sticanje protivpravne imovinske koristi. (Milivojević, 2009). Kao jedna od karakteristika ovog krivičnog djela jest njegov objekt radnje tj. opojna droga (Delibašić, 2013).

Kada se govori o ovoj vrsti delikta treba naglasiti da on posjeduje specifična obilježja, kao što su različiti oblici manifestiranja; heterogena struktura počini-laca (npr. dob, pol, starost i socijalni status); djelo

je okarakterizirano kao krivično djelo bez žrtve (e. *victimless crime*); te isto predstavlja lukrativnu kriminalnu aktivnost kao što je već navedeno (Emmett i Nice, 2006, str. 18).

Potrebno je naglasiti da pojedine opojne droge imaju zemlje porijekla, pa je u tom smislu potrebno naglasiti da se opojne droge koje su najčešće u opticaju na ilegalnom narko tržištu kao što je heroin, najčešće proizvodi u Afganistanu, a prodaja se vrši putem kroz Pakistan, Iran, Tursku i uobičajenim putem tzv. "Balkanske rute" (sjevernim, tradicionalnim i južnim pravcem) te pristiže do europskog narko tržišta. Svakako treba pripomenuti da osim heroina, značajan dio ilegalnog narko tržišta droga u Europi zauzimaju i droge kao što su kokain, amfetamini i produkti cannabisa, čija je zlouporaba nedvojbeno najrasprostranjenija u Europi (Dundović, 1998).

Ono na šta je potrebno ukazati jeste potreba za krijumčarenjem opojnih droga kako bi one bile transportirane na odredište. Jugoistočna Europa služi kao koridor za nekoliko pravaca trgovine drogom u zapadnu i srednju Europe. Tokovi dolaze iz više smjerova. Izvan JIE kokain stiže iz Južne Amerike, a gotovo sav heroin dolazi iz Afganistana. Iznutra, u JIE se proizvodi relativno velike količine kanabisa, posebice u Albaniji. Od svih tokova krijumčarenja droga, samo tokovi krijumčarenja heroina mogu se smatrati strateški značajnim za formiranje tržišta u zapadnoj i srednjoj Europi. U porastu su različite vrste krijumčara koji međusobno surađuju te postaju sve globaliziraniji. Jugoistočna Europa je dugo vremena predstavljala krucijalnu stepenicu „Balkanske rute“ kroz koju heroin kopnenim putem dolazi iz Afganistana do zapadne i centralne Europe. Balkanska ruta je i dalje veoma važna, ali se „balkanski“ dio rute ne podudara s jugoistočnim europskim kolektivnim zapljenama heroina koje su pale na najnižu razinu u posljednjih deset godina. Kada se govori o ovom području ono je dosta ranjivo u kontekstu nestajanja unutarnjih granica kao rezultata pristupanja Europskoj uniji (EU) i ubrzavanja regionalne integracije. Ono što je bitno jeste da se sve više primjećuje trgovina albanskim kanabisom. Trgovina kokainom balkanskom rutom do tržišta zapadne i centrale Europe je sve više marginalna u usporedbi s više tonskom trgovinom koja dolazi direktno u morske luke u zapadnoj i centralnoj Europi, a prijetnju predstavlja transatlantska trgovina kokainom. Regionalna populacija konzumenta droga može se usporediti s najvećim potrošačkim tržištima zapadne i centralne Europe. Kao što vidimo, krijumčarenje opojne droge vrši se na razne načine prije svega kopnenim, vazдушnim i

vodenim putem, ali isto tako za krijumčarenje opojnim drogama koriste se i kuriri takozvane „mule“ koje prenose opojnu drogu preko državnih granica. (The Illicit Drug trade through south-eastern Europe, 2014)..

4. POJAM I DEFINICIJA INTERNETSKJE PRODAJE OPOJNIH DROGA

Konvencija Vijeća Evrope o kibernetičkom kriminalu potpisana je u Budimpešti 23. novembra 2001. godine, dok je dodatni protokol koji se odnosi na inkriminaciju djela rasističke i ksenofobične prirode izvršenih preko kompjuterskih sistema sačinjen i otvoren za potpisivanje u Strazburu 28. januara 2005. godine (Konvencija o kibernetičkom kriminalu, 2001). Sama Konvencija o kibernetičkom kriminalu predstavlja oblik međunarodnog ugovora. Međunarodni ugovori važan su izvor međunarodnog prava kojim se uređuju međusobni odnosi između subjekata međunarodnog prava. Prije svega, Konvencija o kibernetičkom kriminalu spada u krug takozvanih okvirnih konvencija, što znači da njene odredbe nisu direktno primjenjive. Neophodno je da svaka država obavezna odredbe Konvencije inkorporirati u vlastito zakonodavstvo. Konvenciju o kibernetičkom kriminalu i njenog dodatnog protokola, Bosna i Hercegovina je ratificirala u martu mjesecu 2006. godine. Konvencija pored uvodnog dijela i obrazloženja pripremnog rada, sadrži četiri poglavlja. U okviru četiri poglavlja Konvencije, treće poglavlje se posebno odnosi na kompjuterski kriminalitet, gdje s obzirom na način izvršenja, internetska prodaja opojnih droga ima elemente kompjuterskog kriminala.. Samim tim, treće poglavlje Konvencije propisuje opća načela, postupke i mjere međunarodne suradnje u cilju istraga i procesuiranja krivičnih djela vezanih za kompjuterske sisteme i podatke ili prikupljanja dokaza u elektronskoj formi za ostala krivična djela, dok četvrto poglavlje obrađuje završne klauzule. (Selimović, 2015).

Vijeća Evrope u odjeljku 2. Konvencije o kibernetičkom kriminalu, pod nazivom „Procesno pravo“, predlaže ovlaštenja i procedure koje članice trebaju usvojiti u cilju provođenja posebnih istraga ili krivičnih procesa. Njihova primjena, prema stavu 2. člana 14. konvencije, odnosi se na krivična djela predviđena konvencijom, odnosno kompjuterska krivična djela, ali i na sva druga krivična djela počinjena kompjuterskim sistemom i na prikupljanje elektronskih dokaza kod svih ostalih krivičnih djela.

Mjere, odnosno ovlaštenja i procedure, koje predviđa konvencija su (Selimović, 2015):

- brza zaštita pohranjenih kompjuterskih podataka,
- zaštita i brza distribucija podataka u vezi prometa,
- nalog za dostavu podataka,
- pretraživanje i pljenidba pohranjenih kompjuterskih podataka,
- prikupljanje u realnom vremenu podataka o prometu i
- presretanje podataka u vezi sadržaja.

U cilju zaštite prava i sloboda čovjeka, predviđenih u Konvenciji o zaštiti osnovnih ljudskih prava i sloboda Vijeća Evrope iz 1950. godine te i samog Međunarodnog pakta u vezi građanskih i političkih prava Ujedinjenih naroda iz 1966. godine, konvencija obavezuje svoje članice da svojim zakonima propišu uslove i zaštitu u primjeni ovih mjera (član 15.). Sami uslovi i zaštita uključuju prije svega sudsku superviziju i duge oblike nezavisne supervizije, uslova koji su potrebni za primjenu navedenih mjera, te superviziju primjene i trajanje mjera (Selimović, 2015).

Prateći adekvatan civilizacijski tok razvoja, kriminalna fenomenologija bilježi neprekidnu uzlaznu putanju u otkrivanju novih fenomena. Među tim fenomenima izrazito mjesto zauzimaju narkomanija, prostitucija i trgovina ljudima, organizovani kriminalitet, korupcija, pranje novca itd. Oblast kriminalne fenomenologije, izazvano najnovijim razvojem tehnologije, obogaćeno je ovim novim kriminalnim fenomenom, fenomenom kompjuterskog kriminaliteta. U ranijem dobu sami kompjuteri su bili privilegija i satisfakcija malog broja građana, što se ne bi moglo reći i za današnju rasprostranjenost u primjeni ovih tehničkih pomagala. Kompjuterska tehnologija te njeni različiti oblici postali su neminovnost i potreba svih članova zajednice, čak i onih koji nemaju želje za savladavanje osnovnih znanja i vještina iz oblasti infomatičkih tehnologija. Ono što je bitno istaći jeste da u Bosni i Hercegovini ima veoma malo registrovanih oblika kompjuterskih krivičnih djela, izričito se misli na oblike internetske prodaje opojne droge, a u novinskim izvještajima se pojavljuju u zanemarivom obimu i samim tim ukazuje na to da je ovaj pojam nedovoljno istražen. Sam problem kompjuterskog kriminaliteta ne uzima se kao problem broj jedan niti u svijetu niti kod nas, dok sa druge strane ono što zabrinjava jeste tendencija porasta pojave ovog oblika kriminaliteta odnosno samog kompjuterskog kriminaliteta (Budimlić i Puharić, 2009).

Može se reći da je internet promijenio svijet komunikacije i informacija na bolje. Internet predstavlja važno sredstvo za prikupljanje informacija, služi za povezivanje sa prijateljima, poslovnim partnerima i sa cijelim svijetom u cjelini. On predstavlja revoluciju komunikacije i trgovine. Za mnoge od nas, Internet je napravio profesionalni i lični život lakšim, omogućavajući ranije složene transakcije da se odvijaju bez napora i u vrlo kratkom vremenskom periodu. Kako se može primjetiti, korištenje interneta ima dvije strane, dobru i lošu. Kao dobra strana jeste upravo prethodno navedeno, a kao loša strana jeste to da se Internet može iskoristiti u svrhu obavljanja raznih kriminalnih radnji, kao što su pornografija, promocija nasilja, finansijske prevare i slično. Među brojnim drugim načinima za koje internet može biti korišten od strane beskrupuloznih kriminalaca jeste promet opojnih droga. Trgovci drogom koriste internet za uspostavu i održavanje njihove zločinčke mreže i prodaju droge ili hemijskih prekursora korištenih za proizvodnju takvih supstanci. On-line prodaja takvih opojnih supstanci predstavlja istu opasnost i jednako ugrožava život korisnika kao i sama ulična prodaja opojne droge (Guidelines for Governments on Preventing the Illegal Sale of Internationally Controlled Substances through the Internet, 2009). Pojam internetska prodaja opojnim drogama odnosi se prije svega na web stranice koje olakšavaju prodaju opojnih droga i drugih psihotropnih supstanci na način koji nije podložan dostatnom regulatornom nadzoru (Evaluating Aspects of Online Medication Safety in Long-Term Follow-Up of 136 Internet Pharmacies: Illegal Rogue Online Pharmacies Flourish and Are Long-Lived, 2013).

Globalizacija i nove komunikacijski tehnologije su donijele bezbroj pogodnosti za naše društvo. Te prednosti su ekonomske, obrazovne i kulturne prirode te su upravo te prednosti premostile praznine koje su se činile nepremostivim prije 10 godina. U mnogim dijelovima svijeta, područjima gospodarskog prosperiteta a posebno u zemljama u razvoju predstavljalo je problem opstati i ići u toku sa svim promjenama koje su se dešavale. Usljed toga, trgovci i dileri su nastojali pokušati razviti novo tržište za obavljanje svojih poslova. Rast u trgovini i finansijske aktivnosti u svijetu su kriminalcima omogućile različite načine i mogućnosti prikrivanja novca kao i prebacivanja robe kao što je međunarodna prodaja opojne droge i prekursora za proizvodnju opojnih supstanci, kao i samo prikrivanje prihoda od te same prodaje. Upravo te tehnološke promjene i globalizacija su prižile priliku ne samo za društveni napredak već

i za razvoj novih i poboljšanje tradicionalnih oblika kriminala vezanog za droge (Globalization and new technologies: challenges to drug law enforcement in the twenty-first century, 2009).

Pojam "cyber kriminala" obuhvaća mnoge vrste aktivnosti, ali u osnovi se može koristiti za opisivanje počinjenja krivičnog djela odnosno kršenja zakona koje kriminalci počine korištenjem elektornskog medija. U usporedbi s običnim kriminalom, cyber kriminal zahtijeva malo sredstava u odnosu na štete koje mogu biti uzrokovane, to se može počinuti u nadležnosti bez počinitelja tj. da počinitelj nije fizički prisutan prilikom počinjenja krivičnog djela, i samim tim u mnogim zemljama ovaj pojam nije dovoljno definiran ili uopće nije definiran, te je lični rizik i vjerovatnost da počinitelj bude otkriven veoma nizak (Globalization and new technologies: challenges to drug law enforcement in the twenty-first century, 2009). Prve generacije mrežnih zločina odnosno kompjuterskog kriminaliteta su oni koji su u mogućnosti nastaviti korištenje kompjutera u samom nedostatku računalnih mreža. To su tradicionalne vrste djela koja koriste računala za komunikaciju ili druge praktične svrhe, ali isto tako može zaposliti zamjenska sredstva za obavljanje tih poslova, ako računalne mreže nisu dostupne. Primjer prve generacije cyber kriminala je provalnik koji je koristio računalo kako bi onemogućiti alarm na trezoru banke (Investigating Internet Crimes An Introduction to Solving Crimes in Cyberspace, 2014).

Internet mreža je organizacijski oblik koji karakterizira globalizaciju u dvije sfere, dopuštena i nedopuštena. Za organizaciju trgovine opojnim drogama, internetska mreža i njena struktura ima prednosti u odnosu na tradicionalne hijerarhije: dobro je zaštićeno središte organizacije ili osobe koje su povezane sa ovim krivičnim djelom, taj vid zaštite odnosi se na postojanje brojnih linkova koji onemogućavaju dolazak do središta organizacije i samim tim daju mogućnost da se počinitelji sakriju i izbjegnju provođenje zakona. Skupine za krijumčarenje droge koriste nove tehnologije na dva različita načina: da poboljšaju učinkovitost isporuke proizvoda i distribuciju putem medija na taj način da ta prodaja bude sigurna; i da sebe i svoje nezakonite radnje zaštite od istrage agencija za provedbu zakona o drogama, i to ponekad pomoću tehnike kontranapada. Nove tehnologije omogućavaju da počinitelji krivičnog djela zloupotrebe opojnih droga tradicionalne zločine počine sa novim metodama, na primjer, da prikriju informaciju o pošiljci, zatim slanje nedopuštenih pošiljki droge putem šifriranih poruka ili za pranje sredstva povezanih sa prodajom

opojnih supstanci (Investigating and Prosecuting Cyber Crime: Forensic Dependencies and Barriers to Justice, 2015).

Internetska prodaja opojne droge je još uvijek relativno nova pojava, a tek nekoliko zemalja ima sva sredstva za mjerenjem opsega ili učinka ove vrste krivičnog djela, a samim time i nedostatak konkretnih inicijativa da mu se suprotstavi. Međutim, međunarodne i regionalne organizacije, poput Ujedinjenih naroda, Interpol i Vijeće Europe, počele su ulagati ozbiljnije napore na rješavanju visokotehnološkog kriminala u cjelini. Te inicijative nude različite modele iz kojih proizilaze različiti načini za rješavanje krivičnih djela vezanih uz visokotehnološki kriminal povezan sa opojnim drogama (The Internet and drug markets, 2016).

Semantika 'cyber kriminala' ukazuje na pravni i tehnički fenomen koji propisuje kriminal povezan sa kompjuterskim domenom. Takva aktivnost se kategorički razlikuje od ponašanja koje se smatra 'nemoralanim' ili 'protiv zakona' koja sama po sebi ne iznose "zločinačko ponašanje". Proces krivičnog prava ukazuju na to da se ono može baviti sa ovom vrstom kriminala samo onda kada je utvrđeno da se radi o krivičnom djelu gdje doista postoji zločinac. Temeljna većina pravnih sistema ukazuje na načelo "nullum crimen sine lege", što znači, bez obzira koliko je štetno ponašanje, ne može niko biti krivično gonjen, osim u slučaju formalno zabranjeno zakonom (Grabosky, 2007; Tikk, 2011). Cyber kriminal je samo dio konvencionalnog kriminala, gdje se ICT koristi kao sredstvo za počinjenje tradicionalnog krivičnog djela (Lupsha, 1996; Zhigang, 2011). Međusobne povezanosti globalnog gospodarstva omogućavaju kriminalcima da rade unutar jurisdikcije, uz diskretne elemente kako bi svoje zločine počinili diljem svijeta u različito vrijeme i prostor (Herrera-Flanigan i Ghosh, 2010).

5. ZAKLJUČAK

Važan novi izazov za politiku o opojnim drogama jest kako djelovati i reagovati na problem dvostruke uloge interneta kao i komunikacijskog medija i novog izvora opskrbe opojnom drogom. Pažnja je usmjerena prvenstveno na opasnost koju predstavljaju prikrivena tržišta droga na mreži darknet. Važno je razmotriti i sve veću ulogu površinskih internetskih stranica, posebice u odnosu na opskrbu krivotvorenim lijekovima i novim psihoaktivnim tvarima, kao i aplikacija na društvenim medijima koje su namijenjene razmjeni na istoj razini. Internetske platforme pružaju mogućnosti za

aktivnosti prevencije, liječenja i smanjenja štete.

Nabavka i kupovina opojne droge putem izvora na internetu postaje sve veća, iako s niske početne tačke, i da je potencijal za širenje nabavke opojnih droga putem interneta značajan. Brze promjene na ovom području, potaknute povećanom upotrebom interneta, razvojem novih tehnologija za platni promet, inovacijama povezanim s enkripcijom i novim mogućnostima za stvaranje raspoređenih trgovina na internetu, otežavaju pokretanje društvenih odgovora koji bi trebali omogućiti rješenja za takvu situaciju. Presudna pitanja za formiranje

buduće europske politike vjerojatno će se baviti temama kao što su kako najbolje odgovoriti na sve zastupljeniji problem i kako najbolje iskoristiti mogućnosti koje taj medij nudi za smanjenje problema s opojnim drogama. Međutim, kada konkretno se misli na Bosnu i Hercegovinu ovo predstavlja jedan od vodećih problema kada se govori o organizovanom kriminalitetu, jer u Bosni i Hercegovini se ne pridonosi puno pažnje o ovoj vrsti organizovanog kriminaliteta. ■

Literatura

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction - EMCDDA (2014). Državni izvještaj za Bosnu i Hercegovinu, 2014. godina. Dostupno na: <http://www.emcdda.europa.eu/publications/country-overviews/ba>

Rajić, Z. i Filipović, I. (2005). Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Savjet/Vijeće Evrope i Evropska komisija.

Krivični zakon Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 03/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 08/10, 47/14, 22/15 i 40/15 (2015).

Klarić, D. (2008). Današnji trendovi kriminala u svezi sa zluporabom droga i važne karakteristike kriminalističko-metodičkog pristupa u suzbijanju. Policija i sigurnost, str.238.

Tripalo, D. (2003). Kaznenopravni aspekti zluporabe droga, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, Vol. 10, broj 2/2003.

Delibašić, V. (2013). Pojedina sporna pitanja u vezi sa opojnim drogama u krivičnom zakoniku. Beograd, CRIMEN (V) 1/2014

Emmett, D. i Nice, G. (2006). Understanding Street Drugs: A Handbook of Substance Misuse for Parents, Teachers and Other Professionals, Second edition. London: Jessica Kingsley Publishers.

Dundović, D. (1998) Ilegalni promet i trgovina opojnim drogama. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu. - 5 (1998), 2.

The Illicit Drug trade through south-eastern Europe (2014)

Konvencija o kibernetičkom kriminalu (2001). Budimpešta

Selimović, M. (2015). Implementacija procesnih odredbi konvencije o kibernetičkom kriminalu u zakonu o krivičnom postupku federacije Bosne i Hercegovine, Kriminalističke teme Časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Godište XV, Broj 1-2, 2015. str. 71-83 ISSN 1512-5505

Evaluating Aspects of Online Medication Safety in Long-Term Follow-Up of 136 Internet Pharmacies: Illegal Rogue Online Pharmacies Flourish and Are Long-Lived (2013)

Budimlić, M. i Puharić, P. (2009). Kompiuterski kriminalitet: kriminološki, krivičnopravni, kriminalistički i sigurnosni aspekt. Sarajevo: Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije.

Guidelines for Governments on Preventing the Illegal Sale of Internationally Controlled Substances through the Internet (2009)

Investigating Internet Crimes An Introduction to Solving Crimes in Cyberspace (2014).

Investigating and Prosecuting Cyber Crime: Forensic Dependencies and Barriers to Justice (2015)

The Internet and drug markets (2016)

Grabosky, P. (2007). Requirements of prosecution services to deal with cyber crime. Crime, Law and Social Change, 47, 201-223.

Lupsha, P. A. (1996). Transnational Organized Crime Versus the Nation-State. Transnational Organized Crime, 2(1), 21-48.

Herrera-Flanigan, J.R. & Ghosh, S. (2010). Criminal regulations, Cybercrimes: A multidisciplinary analysis.